

Ve mlýně. Roubená, vybělená jizba tmavého, povalového stropu. Vzadu dvéře na síň. Na levo dvéře do mlýnice, u nich police s nádobím, v koutě při peci tmavozelená kamna s kranclem, s lavičkou. V pravém koutě stůl, u něho při stěnách lavice s lenochem. Nad stolem na stěně housle a v koutě almárka květovaná pro knihy a písemnosti. Nad ní několik obrázků na skle malovaných. Dvéře do světničky vpravo. V popředí vpravo prostá, dlouhá lavice bez lenochu. Zimní večer. Na stole hoří lojová svíčka v železném svícnu.

Machovec } mleči | (všichni na lavičce
Hejnysš } | u kamen).
Braha (sekyrník) |

Krajánek (natažen na lavici vpravo, opřen o svůj vak a stočenou houni).

Prokop (dvanáctiletý, klečí na lavici za stolem, skloněn nad kronikou).

Mlynář (statný muž ve světlé kamizole, v punčochách a střevících sedí na židli u stolu): Tak, Prokūpku, ještě to o české koruně.

Prokop (čte): Koruna pak, kterouž byl král Karel korunován, dána jest hned po korunování svatému Václavu a byla na hlavu jeho vystavena —

Vedle v sedničce začne zpívati ženský hlas:

»Osiřelo dítě —«

Dva jiné ženské hlasy vpadnou:

»Osiřelo dítě

o půl druhém letě —«

Prokop (čte i za zpěvu): Při tom rozkázal král a to svým majestátem utvrdil, aby budoucí králové čeští ne jinou, ale tou korunou byli korunováni.

Mlynář (k Prokopovi): Počkej. (Vstane, otevře dveře a nachýlí se do světničky.) Vy toho ječmena přeberete. Nechte zpěvu, není rozumět. (Usedne zas u stolu.)

(Zpěv za řeči utichl.)

Mlynář (k Prokopovi): Dočti, Prokope.

Prokop (jenž držel prst na řádku, kde přestal): — — byli korunováni, a každý král hned po svém korunování, aby ji dal v ruce a moc třem osobám kostela pražského, také aby byli praví, rodilí Čechové, ne odjinud aneb z cizího národu pošlí. (Ustane.)

Machovec: Ajejej, Prokúpek čte jako pan farář.

Mlynář: Kroniku má nejradši.

Hejnyš (černé vlasy do čela, zasmušilý; temně): Ta žaluje.

Machovec: Kronika?! Na koho?

Mlynář: Na naše časy.

Krajánek (s úsměškem): Na vrchnosti.

Hejnyš: Na vysoké kněžstvo, protože pravdu skrývá.

Machovec (nepochopiv): To je řeč zmatená. Ale co je pravda, čtenář je Prokúpek a jaký! A na housličky hraje — Ajejej! Prve jsem ho slyšel. Pane králi, jako když ptáček přehudá; jen to zpívá. Z toho něco bude.

Braha: Pán a třeba velký pán.

Hejnyš: Pán! Ale u nás každý z rodu vytýčený zapře svou krev; chléb u něho bývá tvrdší nežli

u cizího: Jen aby tu ten synek — Aby za ním nekřičali.

Mlynář (přísně): To raději, aby vepře pás!l!

Stárek (vejde z mlýnice, Jak otevře, je plněji slyšeti rachot mlýna): Hhu — to je mráz! Tváře opaluje.

Machovec (zdvihá nohy od podlahy na spodní prkno lavičky): A běží dveřmi na nohy.

Mlynář (starostně k stárkovi): Zdali pak semeleme.

Stárek: Náhon zamrzá, bude potřeba prosekávat. A jak tam věje!

Machovec (k Hejnyšovi): Jak dorazíme s mletím domů?

Hejnyš: Jak Hospodin dá.

Stárek (škádlivě): Ale jak se tadyhle Braha dostane na kápku.

Braha: Kápku, na kápku. Ta tě pálí, vid'. Sekyrníkovi nepřeješ, aby si zavdal, ani kápku, ale dílo bys chtěl, kolo, hřidel spravit, dubové palce sekat a všecko. To aby sekyrnik byl kunstýř, ale posilu žádnou. A bez kápký nemám jadrné oči, nemám ruku. Ale jak káпка zahřeje, á, to je šťastné oko, šťastná ruka, to sekerou utešu věc jako když to sleje.

Stárek: Vždyť vám ji přeju, ale míním, jak se dostanete do hospody, když je venku metelice, až se tají dech.

Braha (durdivě): Churoto, ty budeš povídat metelice. Jaká pak metelice! Ale tenkrát na vojně, když jsme jeli a bylo sněhu koňům až po sedla, a ten mráz! Na potocích vody vymrzly, vlci v stádech běhali a lidé mřeli po cestách i hovada domácí i lesní a ptáci padali z povětří —

Prokop (jenž se díval na obrázky v kronice, ustane za této řeči a naslouchá).

Hejnyš: A v takové slotě musil náš strejc do světa!

Krajánek: Proč musil —

Hejnyš: Poznání měl, slovo boží miloval a nezapřel.

Machovec: Kacíř byl, povídali.

Mlynář: Hloupé řeči, Machovče; nechte každému, což jeho jest.

(Vítr zahučí.)

Braha: To se čerti žení!

Stárek: Teď ono v staré lípě na ostrově pěkně zpívá.

Machovec (dychtivě): Bylo něco slyšet? V lípě zas strašilo?

Mlynář: Nic nestrašilo, leda vichřice.

Krajánek (k stárkovi): Co tady mleč povídal?

Stárek (ke krajánkovi): Ale tady, těma místy, co je mlýn, a za ním na ostrově mezi náhonem a jalovou řekou stával za starodávna velký klášter. A na tom ostrově, co stojí ta veliká lípa, tam prý býval hlavní oltář klášterního kostela.

Krajánek: A v té lípě že straší?

Stárek: V koruně se někdy ozve zpěv těch mrtvých klášterníků.

Krajánek: Kdo rozbil ten klášter?

Braha: A Žižka, to víte.

(Vítr zahlomozí.)

Machovec: To Meluzina pláče!

Stárek (ke krajánkovi): Abyste ji zažehnal

Krajánek: To neumím, já jen lidi přimrazuju.

Braha (bručivě): Však už jsme přimrazeni. A večír jako moře.

Stárek (k Brahovi): Tak hrdlouhejte něco z vojny.

Machovec: Anebo, krajánku, vy něco povídejte.

Prokop: Povídejte nějakou pohádku!

Stárek (ke krajánkovi): Nebo ctyrujte nějakého ducha tadyhle na Brahu, když je takový hrdina.

Braha (popuzen, vstane): Ty churoto ze mhy upletená, v příkopě nicoty vyválená, ty budeš —

Mlynář: Ale Braho, co pak nevidíte, že se vám smějou?

Machovec (ke krajánkovi): A nebál byste se ducha?

Krajánek (tajemně, sebevědomě i s úsměškem): Kdo má při sobě takové písmo, ten se nemusí nic bát, ale musí to písmo být psáno na parkamentě netopejrovou krví a řečí smíchanou, filištínskou a ejpskou.

Machovec (na němž znáti úzkost i dychtivost): To si duchy zavoláte, kdy chcete?

Krajánek: A to ne! Když je měsíc v ouplňku, a musí to být v kole (akazuje), udělaném svěcenou křídou.

Prokop (dychtivě naslouchá).

Mlynář: Krajánku, nechte peklo s pokojem a radši něco povídejte.

Prokop: Povídejte!

Krajánek: No budu, třeba, ale jedno si vymíňuju: jen potmě.

Machovec: Ajejej, potmě?!

Krajánek: Mně povídání jináč nejde, nežli bez světla; to je všechno jinačí.

Prokop (sfoukne svíčku).

Mlynář: I ty!

Prokop: No tak, krajánku!

Stárek: Braha se už nemůže dočkat.

Braha (sebou zavrtí): Co ty zas —

Krajánek: Tak tedy začnem'.

Všichni (ztichnou. Je slyšeti temný rachot z mlýnice. Vítr ztemna zahučí a zmlkne).

Krajánek: Tak to vám byl v •skalském• mlejně starý mlynář, v tom mlejně jsem býval, je tady při

moravských hranicích, o samotě pod lesem. Ten starý mlynář byl divný brouk, nic se hastrmana nebál, trápil ho víc než hastrman jeho. Najednou se ten starý mlynář roznemůže a vidí, že už jde ta s kosou. A jak tak leží na smrtelné posteli, vzpomněl si, aby si ještě jednou a naposledy obhlíd svůj mlejn. I nesli ho do mlejnice, a jak tam vkročili, mlejn sám od sebe zarazí, a vtom, kde se vzal, tu se vzal, u moučnice cizí mlynářský, zrzavý, pihovatý a měl zelené oči, a tak mu svítily, a šklebil se na starého mlynáře; všechny obešla taková hrůza — a najednou se zas kola hnou, mlejn jde, jde, ale naprázdno, jako když umře pan otec a vynášejí ho ze mlejna —

(Venku se ozve jako větrem přinesená tlumená hudba.)

Machovec (uleká se sebou trhne): Ajejej!

Hejnyš (zvedne oči do výše a naslouchá).

Stárek: Slyšíte?

Mlynář } Co je to?!

Braha } A tohle —

Krajánek (rázem ustav rovně usedl).

Prokop (s dychtivostí naslouchá).

Pojednou vítr zahučí, snív šlehne do oken. Na domovní dvéře klepátkem prudké, rychlé rány.

Machovec (v leknutí vstane s lavičky): Jezus!

Mlynář: Co je to? (Okamžik čeká.) Stárku, jděte otevřít. Já rozsvítím. (Vezme svíčku se stolu a vejde do sedničky vedle.)

Stárek (odejde dveřmi v pozadí).

Krajánek (s ouštěpkem): Mám povídat dál?

Machovec (tápá od kamen ke krajánkovi): Krajánku!

Braha (za Machovcem): Churoto, srdce pouští pod lavici.

Prokop: Poslouchejte! Slyšíte?

Hejnyš: Co —

Prokop: Zas to tak tiše, krásně hraje.

Machovec (ulekaně): Zas? —

Braha: Já nic neslyším.

Krajánek: Já taky ne —

Prokop: Už ne, už je ticho.

Mlynář (ze sedničky s rozžatou svící): Co to jen bylo. Kdybych to byl já jen sám slyšel, řek' bych — (Je slyšeti, že někdo na síni oklepává zasněžené boty, pak)

Jílek (vstoupí hlavními dveřmi, v límcovém plášti, v botách, o holi. Za ním)

Mateří Douška (v šerém rouše, zachuchlaná, že jen tvář viděti).

Stárek (za nimi).

Jílek (chvatně): Dař pán Bůh. (Rozhlíží se po přítomných.) Pane otče, je jisto, smím?

Mlynář: Nic se nebojte. Vítám vás; nesete knihy?

Jílek (vytáhne z pod pláště balík a podá mu jej): Kus živého chleba, uchraňte ho. Honí mne, schovejte to, prosím vás.

Mlynář (vezme balík): Najdete to zas, bude dobře uschováno. (Odejde rychle do sedničky nesa balík.)

Hejnyš (jenž vstal a vzrušen prohlížel si Jílka): Vy jste bratr z ciziny!

Jílek: Nosím posilu a útěchu bratřím ve tmách zajatým.

Hejnyš: Můj strýc Hejnyš ušel taky odtud ze tmy ejpské za hranice.

Jílek: Á, s tím jsem tam mluvil, znám ho.

Hejnyš: Znáte ho! Pojdte ke mně, ukryju vás.

Jílek: Pan otec tu mne nedá, buď pán bůh pochválen, tady je vždycky můj stav a jistá skrýš.

Mlynář (vycházeje ze sedničky k Jílkovi): Ostanete dnes tu, dál nemůžete v té slotě. (Ukáže na Mateří Doušku.) A to je —

Jílek: Nevím. V poli jsme se sešli, v sněhu, v té vánici.

Mlynář (k *Mateři Doušce*): Jsi zdejší?

Mateři Douška: Vždycky jsem tu byla.

Machovec (ke *krajančkovi*): Co povídá?

Jílek: Mně pomohla víc, nežli já jí. Já bloudil v té necestě, a ona mně zavedla sem. A měl jsem ty chrty skoro již na hřbetě; byli mně v patách.

Mateři Douška (náhle, neklidně): Našli zase stopu, blíží se.

Všichni (překvapeni bezděky naslouchají).

Mlynář: Není nic slyšet.

Stárek: A vítr se utišil.

Mateři Douška (k *Jilkovi* naléhavěji): Ne, ne, jen jděte a pospěšte si, aby nebylo pozdě. Už jsou u lávky. Musíte dál!

Mlynář (k *Jilkovi*): Schovám vás.

Mateři Douška (důtklivě): Musíte dál, pryč!

Jílek (váhavě): Prve mně dobře radila a dobře mne vedla. Poslechnu, musím.

Mlynář: Tedy vás vyvedou. Hejnyši, Braho!

Hejnyš (k *Jilkovi*): Pojdte, pojdte, aby vás nespoutal žoldněř modlářský.

Braha: Ta panská churota, ze mhy —

Jílek: Už jdu (k *Mateři Doušce*): A ty?

Mateři Douška: Jen jděte a pospěšte. Já budu s vámi.

Jílek (podá *mlynářovi* ruku): S pánem bohem, a stran knih vzkážu tuhle po bratrovi. (Pohlédne na *Hejnyše*.)

Hejnyš (u dveří do mlýnice): Tudy, bratře (vyjde).

Jílek (ohlédnuv se po *Mateři Doušce*): Tak s pánem bohem. Chraň se! (Rychle odejde.)

Braha: Aby je mráz spálil — (odejde za *Jilkem*).
(Rány na domovní dveře.)

Machovec: Jeje! Je to pravda, jak řekla — tuhle ta —

Krajánek (překvapen hledí na Mateři Doušku): To už není samo sebou!

Mlynář: Stárku, do mlýnice a vy, krajánku, taky!

Stárek (odejde do mlýnice).

Krajánek (jde za ním, ohlédne se po Mateři Doušce): A ta tu — (odejde).

Machovec: Krajánku, počkejte, já půjdu s vámi. (Odejde rychle za ním.)

Mlynář (k Mateři Doušce): A co ty! Tys ostala. Jdi tamhle k ženským (ukáže na sedničku).

(Prudké rány na venkovské dveře.)

Mateři Douška: Nebojte se a jděte otevřít.

Mlynář (u samých dveří k Mateři Doušce): Jen tam jdi! (Ukazuje na sedničku. Odejde.)

Prokop (jenž všechno napjatě pozoroval, k Mateři Doušce): Ty se nebojíš? Ty nechceš do sedničky?

Mateři Douška: Mne všude najdou.

Prokop: Kdo —

Mateři Douška: Kterých se vaši bojí a kteří usilují, aby vás zašla noc.

Prokop: Noc?!

Mateři Douška: Noc, jež v jitro se již neroz-
břeskne.

Prokop: Co říkáš, já ti nerozumím.

Mateři Douška: Však srozumíš, až bolně ucítíš. Už jdou!

Správce (v plášti s kordem v ruce).

Mlynář (za ním; za mlynářem)

Dva ozbrojení drábové.

Správce (prudce): Nic se nezaříkej, tentokráte nikoho neskryješ. Sem utekl, vím to, jdeme po jisté stopě.

Mlynář: Jak jsem řekl, pane správče, v sedničce

přebírají ženské ječmen a tady nikdo není — (zarazí se, shlédnuv Mateři Doušku).

Mateři Douška (sedí tiše a klidně u kamen).

Správce (se rozhlíží): Tady ovšem nikdo není. (S úsměškem:) To já věděl, tady že nikoho nenajdu. A tam — (ukázal na sedničku).

Mlynář: Jak jsem povídal, naše ženské —

Správce (k drábovi): Ty tu hlídej. (Ke druhému:) Jdi ven a řekni písaři, ať chlív i kolnu prohledá. A stodolu. Ostatní ať hlídají všechny dvěře a dvířka, jak jsem řek', a střechu také, i střechy, ať nevyrazí došky ten buřič.

Dráb (odejde).

Správce (k prvnímu drábovi ukazuje na mlynáře:) Ať se ani nehne! (Vkročí do sedničky.)

Prokop (k otcí tlumeně, v úžasu): A jí neviděl!

Mlynář (tlumeně): Mlč, mlč! (Ohlédne se po drábovi): Ten ji také nevidí! (Jde ke dveřím sedničky, chvílku čeká.)

Správce (vystoupí ze sedničky).

Mlynář: Že tam také nikdo není.

Správce: Ale bude jinde. Za nos se vodit nedám. Se mnou do mlýnice! A světlo, posviť na cestu!

Mlynář (k Prokopovi): Pojď s námi.

Prokop (prosebně): Nechte mne tu.

Mlynář (naléhavěji): Jen pojď. (Pohlédne tajně na Mateři Doušku.) Pojď, Prokope, budeš se tu bát.

Prokop: Ó, nebudu.

Správce: Jen ho tu nech, překážel by (s úsměškem): tobě snad ne. (Zhurta:) Vezmi světlo, půjdeme.

Mlynář (vezme svíčku, ohlédne se po Mateři Doušce. Má strach nechati Prokopa tu i říci o Mateři Doušce): Nechte, milostpane, hošíka aspoň do sedničky.

Správce (nedůvěřivě): Aj, co máš s ním za lubem? (Náhle k drábovi:) Zavři dvěře (ukáže na hlavní) tady a

(na sedničku) tady také. Hoch ostane tu. (K mlynáři:)
A ty pojd!

Mlynář: Hned, jen co přinesu hochovi louč, aby neostal potmě.

Správce (zlostně): Nic! Chceš jen zdržovat. Však on se hoch nepoděsí.

Mlynář (k sobě): A jí nevidí! (K správci:) Svíčku tu nechám, v mlýnici bude světlo.

Správce (se rozkřikne): Nač ty kejkle, šelmo podšitá! O kluka ti nejde, ale ty máš strach, a chceš zdržovat. Dnes není doupě prázdné. Hajdy! (K drábovi:) Jdi napřed.

Dráb (do mlýnice):

Správce (ukáže kordem:) Za ním!

Mlynář (bera svíčku se stolu, k Prokopovi): Kdybys se bál, přiběhni za mnou. (Odchází, k sobě:) Co to je, co to jen je! (Ohlédne se po Mateři Doušce. Odejde do mlýnice.)

Správce (za ním).

Ve světnici se setmí. Ticho.

Prokop (k Mateři Doušce tlumeně): Oni tě neviděli!

Mateři Douška: Mne v jiném vidí a v jiném stíhají. (Měkce:) Ty se nebojíš?

Prokop: Správce se bojím, ten je zlý. Tebe ne. Ale kdo jsi, a jak ti říkají?

(Ozve se stlumený zpěv ženských hlasů z hloubi, za scénou:)

Na dole, v ouvle,
v májovém soumraku
dřímá květ —

Mateři Douška (vstane, kukla z ní zmizí. Zjeví se mladá, svěží, s věncem na rozpuštěných vlasech, v bělostné říze, v náhlém magickém osvětlení).

Prokop (hledí na ni u vytržení).

Mateři Douška:

Jsem dech, jenž vane rodným krajem,

vlnami lánův a luk vonnou krásou,
 jsem důmné teskno širých jeho plání,
 duch strážných hor, sen zašeřených lesů.
 V jich hloubi, v pusté rozvalině hradu
 se tajím, smutná touha slávy zapadlé.
 Já k ohni pastevců si tiše sedám,
 kdy do soumraku z luhu rudě vzplane
 neb klidné chaty na krbu a volá
 tłum mátoch děsivých neb starou píseň budí.
 Mnou bije, pláče, zpívá srdce lidu,
 mnou žije mrtvých otců sen i dílo,
 mnou schopíš doby strast i věkův útisk.
 Jsem jasné tajemství, však temné svým.
 V tvé duši dřimej v šeru tušení,
 až přijdu zas; a poznáš-li mne, nezapřeš,
 květ svaté síly tobě vykvete.
 Co skála tají, dubem zašumí.

(Zmizí.)

(Všude zas šero. Jím se ozve tlumený zpěv ženských hlasů
 za scenou:)

Na dole, v ouvale,
 v májovém soumraku
 sladký sen —

(Zpěv se tratí do dálky, až vyzní.)

Prokop (u vidění).

Krajánek (s planoucí loučí, ve dveřích): Prokūpku!
 Prokope! (V kroči:) Pantáta mě posílá.

Prokop (jako ze sna): Kde je —

Krajánek: On sem nemůže, musí se správcem.
 Ale nic nenajdou. (Až k Prokopovi:) A kde je — (za-
 razí se) ta, víš —

Prokop: Vidím ji.

Krajánek: Vždyť tu není! Kam se poděla! Či
 snad — (Jde k sedničce, vezme za kliku:) Zavřeno!
 (Volá do sedničky:) Je u vás to cizí děvče?

Hlas (ze sedničky): Není, nikdo tu není. Otevřte nám!

Krajánek (k Prokopovi): Kudy odešla? (Sáhne na kliku hlavních dveří:) Taky zavřeno! (K Prokopovi naléhavěji:) Kudy odešla!

Prokop: Krásná paní zmizela. (Pozvedne oči svých:) Ten zpěv, ten zpěv!

Krajánek (žasna): Zpěv?! A krásná paní? Pro boha, co se děje? To jsou čáry, to byl duch! To byl mocný duch!

(Pokřikuje se, pak rychle k Prokopovi.)

— Konec předehry. —
